

Nataša Drakulić (Novi Sad)

Svetlost i tama kao dva pola bića u Andrićevom nedovršenom romanu NA SUNČANOJ STRANI

U radu se polazi od pretpostavke da u Andrićevom nedovršenom romanu NA SUNČANOJ STRANI motivi svetlosti i tame korenspondiraju sa smenom dana i noći, kako na nivou prirode tako i na metafizičkom planu. Postavljeni kao dve oprečne vrednosti u estetskom i etičkom smislu, oni simbolišu stvaralački i rušiteljski princip. Imajući na umu različita objašnjenja ustoličavanja kosmosa iz prvobitnog haosa u mitovima i SVETOM PISMU, istraživačka pažnja usmerena je na piščev pokušaj da literarno predstavi smisao egzistencije u svetu sazdanom tako da u njemu istovremeno egzistiraju i božansko i đavolje načelo, a u kontekstu filozofskog učenja o jedinstvu suprotnosti. Pri tome se sunce, odnosno njegovo odsustvo, posmatra kao složen motiv u suštinski pesimističnom doživljaju ljudskog postojanja oličenog u tamnovanju.

Nedovršen roman Iva Andrića pod naslovom NA SUNČANOJ STRANI rekonstruisala je Žaneta Đukić Perišić objedinivši pripovetke sa zatvorskom tematikom u kojima se pojavljuje lik Tome Galusa (odnosno neimenovani mladić): ZANOS I STRADANJE TOME GALUSA, NA SUNČANOJ STRANI, U ČELJI BROJ 115 i ISKUŠENJE U ČELJI BROJ 38; te neobjavljene zapise iz zaostavštine našeg nobelovca POSTRUŽNIKOVO CARSTVO i PROKLETA ISTORIJA, čemu je dodala i prvi deo proznog triptiha, JELENA, ŽENA KOJE NEMA smatrajući da zajedno „sadrže vremenske koordinate koje se prostiru u prošlost i u budućnost istoga junaka, što upućuje na njihovu pripadnost većoj celini“ (Đukić Perišić 1992: 10).

Ovo delo istraživači su nazivali „književno-arheološkom iskopinom“, „napuštenim“, „virtuelnim“ romanom smatrajući ga „mostom na prelazu Andrićeve lirske faze u epsku“ (Pantić 1999: 309). U tom smislu njegovo priređivanje i objavljivanje olakšava dalje proučavanje piščevog stvaralaštva u čijim okvirima Toma Galus zauzima mesto mladog čoveka karakterističnog za međuratnu prozu; on je ono što je kod Miloša Crnjanskog Petar Rajić iz DNEVNIKA O ČARNOJEVIĆU, a u slučaju Rastka Petrovića Stevan Papa-Katić iz DANA ŠESTOG.

Kao svojevrsna prekretnica kod umetnika, a možda baš zato i neobjavljen, naslov NA SUNČANOJ STRANI ima izvesne autobiografske elemente potvrđene već u imenu glavnog junaka čije nam značenje, s jedne strane, otkriva da je to autorov „blizanac, dvojnjak, alter ego“ (Đukić Perišić 1992: 76), a, s druge, upućuje na petla neodvojivog od kretanja sunca; on je „solarna životinja, ali ujedno

je u vezi sa htonskim božanstvima i često predstavlja njihov atribut“ (Kulišić/Petrović/Pantelić 1970: 244), razdvaja noć od dana, razgoni demone koji su aktivni od sumraka do svitanja.

Piščeva želja da osmišljen ali nikad konačno ostvaren roman o Tomi Galusu pretoči u niz pripovedaka ispunjena je depersonalizacijom glavnog junaka koji na nekim mestima prerasta u bezimenog mladića kako bi se prikrili autobiografski elementi¹ a sećanja pretvorila u univerzalnu priču o stradanju nevinog.

U pripovesti o zatočenom čoveku bez stvarne krivice svetlost i tama povlašćeni su motivi, što se potencira već u samom naslovu. Svakako, smena dana i noći određuje vremenski aspekt dela. Takođe, kretanje sunca oblikuje tamnički prostor, ali i unutrašnji svet glavnog junaka čije raspoloženje od nje ga zavisi.

Sunčeva svetlost kao mera identifikacije i individualizacije, kao snaga koja stvari čini vidljivim i prepoznatljivim, pa tako pruža mogućnost razlikovanja dobra od zla – ima ključno mesto u simboličkoj ravni pripovedaka o stradanju Tome Galusa. Tvoriteljka svega živog, izvorište celokupnog sveta prirode, svetlost je element koji razdvaja, diferencira pojave i na taj način pomaže Andrićevim junacima u pronalaženju puta u život čiji je ona simbol. Noseći, međutim, potencijalno u sebi i vlastitu suprotnost, silu uništenja, ona neretko destruiira delovanje njegovih nastojanja, a ponekad vodi i u smrt (Đukić Perišić 1992: 167).

U tamničkom mraku gde se stvari nejasno naziru, samo u obrisima, teško je razlikovati istinu od laži, nevinog od zločinca. Napajanje sunčevim zrakovima Galusova je nasušna potreba za spoznajom, definisanjem sveta i njegovih vrednosti.

Povodom Andrićevih pripovedaka s likom Tome Galusa Boško Novaković piše:

Zatočen u kavezu sopstvene nemoći, ograđen, sputan, najednom osiromašen i lišen svih lepota, čovek je, pre svake osude, odmah osuđen na prilagođavanje nepoznatom i neshvatljivom obliku prevrnutog sveta. Prvi oslonac i prvi saveznik [...] postaje sunce kao jedna od retkih pojava koje još nisu izneverile čoveka: svoju toplotu i sjaj ono dariva i slobodnom i utamničenom čoveku (Novaković 1973: 248).

Motivi svetlosti i tame pored estetičke poseduju i etičku vrednost, te se heliotropija glavnog junaka može tumačiti kao iskonska želja za pobedom lepog i dobrog u borbi sa ružnim i zlim. To neprestano nadmetanje oličeno je u suprotstavljanju opozitnih likova, Tome Galusa i Franca Postružnika, pri čemu prvi kao poklonik sunca pripada dnevnom svetlu, pozitivnom načelu, dok je dru-

¹ O vezi između fakata i fikcije u delima ovog nobelovca koja tematizuju boravak u mariborskom zatvoru vidi monografiju PISAC I PRIČA: STVARALAČKA BIOGRAFIJA IVE ANDRIĆA (Žaneta Đukić Perišić 2012: 173–174).

gi predstavnik podzemlja i mraka, a dovodi se u vezu sa sotonom, pacovom i zmijom.

Ćelija u kojoj se odvija život sa Postružnikom najniža je tačka do koje se Galus prostorno spušta i najmračniji prostor tamnice. Izlazak odatle ravan je spasenju i uznesenju. Time se Galus takođe pokazuje bićem svjetlosti, solarnim bićem, a boravak sa Postružnikom pacovom – simboličnim boravkom u paklu (Delić 2012: 327).

Neposredno pre odlaska u zatvor Galus je posetio Afriku, vrela kontinent, odakle dolazi *u punom jeku svoga tropskog ludila* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 32). Prva rečenica romana: *Pred veće jednog od poslednjih dana meseca jula 1914. uplovio je Helgoland u tršćansko pristanište* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 31) potencira pojam granice kako na vremenskom tako i na prostornom planu, odnosno pominje trenutak zalaska letnjeg, žarkog sunca koje je u to doba najjače i ulazak broda u luku, čija je plovidba završena, ali se putnici još uvek nisu iskrcali, pa su zaustavljeni između mora i kopna. Time se najavljuje početak do tada nevidene prekretnice čovečanstva, Veliki rat. U gradu je sve uzburkano, dovedeno do tačke ključanja, tu vlada potpuno haotično stanje kada se dihotomije privremeno ukidaju, jer je to *vreme dozrelih vrućina kad se dan i noć gotovo i ne razlikuju, samo što mesec smeni sunce* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 31).

Pošto kroči na evropsko tle, glavni junak se trgne na pomen Sarajeva i *nešto ga je hladno i neprijatno poznato presekle po pasu* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 31). Jezovit osećaj loš je predznak i nagoveštava mračni trenutak lične i kolektivne istorije. Odsustvo toplote nakon zažarenosti usled boravka na visokim temperaturama hladan je tuš koji junaka ne uspeva da osvesti, odnosno povratiti iz groznice.

Pored osećaja jeze, Galus dobija napad gušenja u Trstu. On ne reaguje na opomene sopstvene intuicije koja mu ukazuje na *to da je ceo svet postavljen na nekoj strmini, uvek u opasnosti da se surva u kaos* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 37). Naime, radi se o ulasku u krizni period čovečanstva, pri čemu su humane vrednosti na ispitu. Unutrašnja uzavrelost, strastvena potreba za usklikom odvođe mladića u zatvor, a njegove *suncem opaljene ruke* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 40) ostaće jedino svedočanstvo o boravku u tropskim predelima, na slobodi.

Iako čitaocu već na samom početku postaje jasno da je Galus sasvim neinformisan, *slep i gluv za sve ostalo* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 32), samim tim i istinski nevin, neumešan u aktuelne događaje, zbivanja će krenuti drugim tokom. Mladića odvođe u zatvor predveče, nakon njegovih nepromišljenih usklika a potom i hapšenja. Najpre ga smeštaju u tamnicu koja je *duža nego šira* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 42), dakle poput hodnika, međuprostora. Njen oblik ukazuje na privremeno mesto boravka, odnosno prolaz što vodi do drugih odaja.

Prozori su okrenuti ka istoku, strani gde sunce izlazi, i to zatočenicima omogućava da svakodnevno uživaju u svetlosti što do njih dopire preko rešetke i mreže, prelomljena. Oni su jedini kontakt zatvorenika sa spoljnim svetom, kroz njih se nazire žena plave kose i belih ruku svakog jutra i podneva kada ostavlja i uzima krletku na njima vidljivoj pozornici. Podjednako stvarna koliko i izmaštana, njena silueta posmatrana je vizurom sa koje je *sve svetlo i prostrano, a ništa nije jasno ni pristupačno* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 42). Ovaj vidik stvarima daje obeležje neodređenosti ostavljajući prostora imaginaciji da im pripíše željeni oblik.

Pogledi zatvorenika s prozora na prozor jedina su sloboda u uskom prostoru, najdalja tačka do koje im oko dopire. Čak i u tom uživanju prisutan je trag utamničenosti, jer je u krletki ptica što ne može iz nje izaći. Čin postavljanja kaveza svakog dana u isto doba, te njegovog sklanjanja, odgovara prirodnom izlasku, odnosno zalasku sunca. Njime upravlja biće poput vile, svojevrsnog božanstva što oblikuje živote optuženih ulivajući im novu nadu. Biblijsko ime Eva nadenuto ženi s pozornice znači život, te nije čudo što susetkinji nadenu baš njega. Kako se približava jesen, sjaj se smanjuje, a kolektivno priviđenje nestaje:

Kako se leto primicalo kraju i sunce izlazilo sve docnije, u našoj ćeliji bivalo je sve manje svetlosti. Jednog jutra, polovinom septembra, ustali smo kao obično i kao obično bili na našem prozoru. Još se crveno sunce borilo s maglama. Čekali smo nešto duže nego obično. Prozor se nije otvarao. Sati su prolazili. [...]

Žena se više nije pojavila, ni sutra ni prekosutra (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 46).

Već u toj ćeliji okrenutoj prepodnevnom suncu prisutno je biće tame *sed, pakostan i žučan čovek pogana jezika i nečiste mašte* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 44) kao antiteza heliotropu. On uvredljivo govori o ženi s krletkom što će prerasti u sukob zbog kojeg će mladići biti razmešteni po drugim ćelijama, a Galus izgubiti osvetljenu stranu i spustiti se dva sprata niže, tamo gde sunčevi zraci ne dopiru.

Ipak, glavni junak je sposoban da i u podzemlju vidi svetlost, odnosno oseti toplotu:

Ne, to što je on sada znao kao sunce i zvao suncem, to je bilo ono nevidljivo a svagdašnje, nemirno i drhtavo strujanje koje je ispunjavalo i pokretalo svaki delić ne samo njegovog tela nego svega oko njega, i same mrtve stvari. Sunce – u isto vreme i tečnost i zvuk i dah, sa ukusom vina i voća, stalno u pokretu, sa žarom vatre i svežinom vode, i što je glavno, neiscrpno i nepresušno – sunce (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 53).

Nasuprot toj unutrašnjoj svetlosti, pojavljuje se Franc Postružnik u vidu otrežnjenja nakon zanosa, označen kao nešto *tuđe, daleko, hladno i odvratno* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 56), ostavljajući utisak da se radi o onostranom, htonskom biću što je poput zmije dogmizalo iz podzemlja. Tako Toma Galus upoznaje mračnu stranu sveta, drugo lice života, đavolji oblik postojanja, jed-

nako prisutan kao i onaj božanski. Ovi junaci dva su nosioca nespojivih vrednosti, predstavljaju večiti sukob između dobra i zla, lepog i ružnog, nevinog i grešnog, a međusobno se ne mogu razumeti. O njihovim nepomirljivim razlikama pisali su i drugi:

Andrić je u romanu NA SUNČANOJ STRANI dosledno upotrebio tehniku kontrastiranja ličnosti suprotstavljenih osobina koje ih stavljaju na sasvim udaljene polove ljudske vrste. On je uz to sukob apsolutnog idealizma i moralnog čistunstva glavnog junaka Tome Galusa i surovog materijalizma i iskvarenosti njegovog oponenta Franca Postružnika sagledavao u znaku biblijskog toposa o Hristu i Sotoni i okolnosti da je Postružnik kao ubačeni špijun deo državnog aparata i time nosilac njegovog zla koje čini nevino okrivljenom pojedincu (Vučković 2009: 31).

Nakon što Postružnik uđe u Galusovu ćeliju, prostor se menja i zadobija univerzalnu dimenziju: *To nije više bila ona ista ćelija, uska i vlažna i žalosna, ali stvarna i zato snošljiva, savladljiva nego pakao, malen kao zamišljena tačka u beskonačnom prostoru ili ogroman kao vasiona* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 64). U njemu započinje i nikad se ne završava svakodnevni sukob ukrštenih vrednosti. On nije uvek otvoren i glasan, uglavnom je prećutan, ali time ne manje snažan, večito prisutan u srži njihovih bića. „Borba između svetla i tame odvija se kako u samoj tamnici i tamničkom okruženju, tako i u duhu Tome Galusa“ (Petrović 2015: 132).

Predstavnicima tame jasno su označeni htonskim epitetima kao pogani, nečisti, mračni, skaredni, odvratni, ružni, neukusni... Sve se ove osobine odnose na čiču iz ugla koji poput demona reži u odeljku NA SUNČANOJ STRANI. Reč je o negativnom junaku što najavljuje Postružnika, odnosno paralelnu egzistenciju nevinih zatvorenika, s jedne, i s pravom okrivljenih i zatočenih zločinaca, s druge strane.

U poglavlju POSTRUŽNIKOVO CARSTVO (SUNCE) mladića spuštaju nadole u stešnjenju prostoriju. *Ćelija je bila malena, ali sa dve železne postelje između kojih se jedva moglo proći, i dve stolice od nebojene čamovine* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 51). Čak i nameštaj ukazuje na hladnoću i sužavanje okruženja što odgovara prigušivanju svetlosti.

U tako hladnom ambijentu sunce, odnosno *njegov rumeni, daleki, posredni odblesak* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 53) nadilazi stvarnost i baca Galusa u novi zanos u kojem sve što postoji proizlazi iz njega, njegov je odblesak i u njega se vraća. *Sunce je oblik i ravnoteža; ono je svest i misao, glas, pokret, ime* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 54)

Praćenje sunčeve svetlosti i toplote čak i kad nije prisutna podrazumeva prevazilaženje sopstvenog tela što drhti od hladnoće i ništa ne vidi u tami. Duša je, zapravo, zatočena u telu, ali iz njega izlazi upravo u tamnici, gde je čovek osuđen na nekretanje, te jedino što mu preostaje jeste unutrašnji život koji podrazumeva kreiranje neuništivog kosmosa. *I šta nose u sebi svemirske maglice i komete koje preleću nebom, kada ovo jadno ljudsko telo, izgladnelo, u*

senci i vlazi, bijeno i ustrašeno, može da razvije ovaj žar i ovoliki zanos radosti (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 54).

Nasuprot tome, mladić ne ume da savlada sopstvenu fiziologiju nakon saslušanja, on je ushićen kao i u trenutku hapšenja:

Obrazi i uši bili su mu zažareni, osećao se kao svečar, želeo je da se smeje i da govori. (Tek kad mrak padne i kad ostane sam u svojoj postelji, počće noćne misli da u svojoj crnoj svetlosti ispituju sve što je rekao i što nije rekao.) – NA SUNČANOJ STRANI 2017: 49.

Sjaj Galusove produhovljenosti jači je od telesnosti, prevazilazi je i budi u njemu fizički osećaj osunčanosti, groznice. Realno odsustvo sunca, njegovo ukiđanje ne sprečava junaka da izmašta i pomoli se božanstvu koje vlada i noću, u snovima:

Spavao je tvrdo, sanjajući neprestano sjajno sunce i neke moćne, fantastično odevene ljude i žene kako se suncu klanjaju. A oko njih nepregledna stada i teška natovarena kola, koja se savijaju i škripe pod teretom bogate žetve (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 55).

Ovde se formira neka vrsta solarne religije u sprezi s ritualnim radnjama koje obezbeđuju obilje oličeno u bogatim usevima i ogromnom stadu, pri čemu je kult plodnosti istovremeno stočarskog i agrarnog karaktera. San aktivira kontekst prolećnih i letnjih ženskih obredno-ophodnih povorki i pesama koje su se ritualno izvodile. Pomenutom snu su, na primer, paralelni stihovi što su pevale lazarice s ciljem da prizovu proleće, dakle sunčano vreme i buđenje vegetacije, a samim tim i obilje:

Obrtaj se, lazarko, | Nek s obrne proleće, | Da ni rodi sve voće, | Da ni bude sve rodno, | I u njive sve plodno: | Od dva klasa čabar žito, | Od dve opce vedro mleko; | Obrtaj se, lazarko, | Nek s obrne proleće (Bovan 2000: br. 87).

Iz osunčanog sna glavni junak ulazi u novo tamničko *hladno i sumračno svitanje* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 55), a njegov zanos poremetiće pridošlica uz koju će biti teško u sebi iznova probuditi vatru što bi mirno tinjala a da ne praraste u oganj opasan za pojedinca.

Franc Postružnik okarakterisan je na sledeći način:

To je bio čovek u pedesetim godinama, sa retkom sivo-sedom kosom, neobrijan od nekoliko dana. Visok i mršav ali pognut, upravo malko grbav u desnu plečku. Imao je na sebi iznošeno civilno odelo. Na crnom tankom gajtanu visio mu je na grudima jeftin cviker sa limenim okvirom (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 55).

Na njemu je sve nedovršeno, haotično, ima retke vlasi, ni sive ni sede, nije ni s bradom, ali ni bez nje, njegovu visinu i vitkost prekida povijenost, usmerenost ka ovozemaljskom (možda čak i podzemnom) a ne nebeskom svetu, nosi samo jedan cviker, i tako dalje. Po svemu sudeći, reč je o neobičnom biću s negativnim predznakom koje uvek nešto petlja, poput đavola kvari na malo, *njegove ruke su bile bez prestanka u pokretu i to ne nervoznom ljudskom pokretu, nego sporom, jednoličnom, životinjskom pokretu, koje ne zna za zamor i ne vodi*

računa o vremenu, o mestu na kom je ili o onima koji ga gledaju (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 57).

Pacov u ćeliji već od prvog trenutka u mladiću budi odbojnost, a iz njegovog sećanja izvire kafkijanski san o crnom notesu gde mu zapisuju ime, iako nije ništa zgrešio. Sve negativne slutnje poistovećene su s odsustvom boje i svetlosti, pa je tako Postružnik siv, a misao na prošlost *tamni mulj iz detinjstva* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 59).

Boravak u mračnoj ćeliji s čovekom kojeg vode sile uništenja glavnom junaku zaklanjaju dnevnu svetlost, otežavaju mu da vidi stvari onakve kakve zaista jesu:

To nije ni u njegovom sopstvenom sećanju bilo jasno niti je imalo nekog logičnog reda. Mogao je da sagleda samo pojedine trenutke, pojedine tačke, vidne i osvetljene na mahove (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 60).

Život s pacovom za njega postaje ponašanje, gluma, nastup za koji je neophodno pripremiti se unapred, preuzimanje uloge gde je prećutkivanje važnije od dijaloga, s obzirom na to da se istinska komunikacija između ljudi što se nalaze na dva različita, oprečna, međusobno suprotstavljena pola ne može ostvariti.

Sužavanje vidika oličeno u gubitku sunčane strane praćeno je i prostom što se smanjuje kao *tvrdna omča koja se sve više steže oko vrata i mami čoveku očajnični urlik i davljeničke pokrete* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 61). Izuzev promene ćelije novo društvo takođe utiče na Galusa, a nemir mu unosi saznanje da četiri zida deli sa izopačenim špijunom u službi vlasti, falsifikatorom i pedofilom.

Toplina je zadržana isključivo u telu mladića, dok je sve što ga okružuje ledeno:

Bio je sav vreo iako je noć bila vlažna i hladna i pokrivač tanak i oštar. Ni sa najvećim naporom ne može da zamisli ništa drugo izvan ove zapaljene stvarnosti u kojoj se sada grči. Ni jedno lice ni jedno drvo, još manje neki red u stvarima ili odnos među ljudima. Ničega, od početka sveta i pamtiveka, osim ove ćelije i ovoga čoveka koji leži tu pored njega, sa svojim mračnim, skrivenim ciljem. I celu tu božiju noć njegova se rasplamtela misao kretala oko toga (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 61).

Strah od egzistencije bića tame uzrok je Galusovog promenjenog, opreznog ponašanja, uprkos činjenici da *on uopšte nema čega da se boji ni šta da skriva, ni od koga pa ni od ovoga pacova, jer nije kriv* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 61–62).

Želja za nepostojanjem u svetu gde nevini žive sa zločincima, odnosno u kojem istovremeno egzistiraju i dobro i zlo, pokazatelj su Galusove nepomirenosti sa svirepom stvarnošću, željom za njenom izmenom. Mladić je u zatvoru iskušeni, nalazi se u kriznom dobu života iz kojeg se izlazi sasvim promenjen. *To je bio drugi čovek, sazreo pre vremena, ne po iskustvu i godinama, nego na patnji, kao nezrela trešnja na plamenu, nov čovek koji je gledao novim očima i*

sad već mirno ulazio u nejednaku borbu bez smisla, bez izgleda i slave (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 63).

On kao predstavnik svetlosnog, stvaralačkog načela odmerava snage s izaslaničkom tame i destruktivnog principa u prostoru koji je neka vrsta podzemlja, po pravilima koja važe u izokrenutom svetu gde vlada izopačenost, a njih nije moguće prihvatiti, pošto bi to podrazumevalo odricanje od sopstvenih uverenja.

U svojoj dvadeset i trećoj godini Galus je video ono što će mu docniji život potvrditi i što toliki drugi ne slute i ne saznaju nikad: da je sotona pametno i okretno biće, radišno, istrajno, zadovoljno samim sobom, umešno sa drugima, praktičan čovek. On ima, naravno, uvek po jedno trulo mesto, kao pupak koji ga vezuje sa tamom iz koje je izašao, po jedan porok, koji je njegovo istinsko, stvarno lice, zbog koga je na svetu i kome sve ostalo u njemu služi (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 65).

Pri dnevnoj svetlosti Galus je koncentrisan na pogled s prozora uvek jednako obasjan suncem. Strah se javlja kad nastupi noć pa se i poštenom čoveku može otrgnuti poneka neprigodna reč i u očima pacova protumačiti pogrešno, izvitoperena. Borba između dvojice suseda odvijala se jednako svakog dana iznova, ulivala u mladića nemir i prizvala sećanja na trenutak kad se prvi put protivno svojoj volji prisilno poklonio zlu, odnosno školskom drugu, Petru Radaku koji ga je pre toga maltretirao. U tom dečaku čučala je klica zla, možda ne sasvim očigledna, ali ipak ispoljena u dečjoj igri što nije bila nimalo bezazlena. Time se potvrđuje misao da tama u čoveku egzistira odvajkada, večita i neuništiva, samo menja svoj oblik čime se i obnavlja.

Potreba za konačnim određenjem Franca Postružnika odvodi glavnog junaka do poređenja ovog naopakog čoveka sa zmijom u limenoj kutiji, s tim da je pedofil, za razliku od životinje s htonskim, negativnim simboličkim značenjem, sposoban da se svaki put iznova iskobelja iz zatvora i nastavi da gmiže po svetu.

U trenucima kada Galus više ne može da podnese Postružnikove izopačene priče, protiv tame se bori svetlošću zvezda što u sebi projektuje, maštajući kako njegovog protivnika *nešto odnosi, za uvek i bez traga, kao mutna voda* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 77).

Ključan trenutak u spoznaji zla za mladića jeste pronalaženje Postružnikove beležnice u kojoj se nečisti nagoni pravdaju Bahmanovim citatom: *Ima ambis između onoga što porok obećaje i onoga što daje* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 78). Iskošena slova, znaci navoda relativizuju težinu značenja reči porok i time ga opravdavaju.

Nešto kasnije u crni notes je prepisana i sledeća misao: *Zvezde će nam biti pod nogama. Vratice se čoveku prva nevinost i od bednika i bolesnika biće divno i srećno, prvobitno stvaranje* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 57). Ovde se ukazuje na snažno nastojanje destruktivnih sila, đavolovih predstavnika na zemlji, da se kosmos iznova uspostavi naglavačke, odnosno preuredi zamenom mesta pozi-

ativnog i negativnog principa ili pak njihovom relativizacijom, pa i izjednačavanjem. Galus se brani mišlju da je sotona, zapravo, *u osnovi pogrešna logika* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 80).

Nakon plesa s đavolom, pošto su iz njegovih usta izašle nepromišljene reči koje nije želeo da izgovori pred pacovom jer je ovaj takav izliv izazivao i strpljivo čekao, Galus upada u tamu i hladnoću, to je krizni trenutak za njegovu egzistenciju:

Ali u neko doba noći probudi ga studen u utrobi. Bolelo ga je, ali kao mala deca, nije znao ni šta ga boli. Veliki napor da se seti gde je i šta se desilo s njime. Odjednom ga preli, kao neuzdržana plima vrele vode, osećaj da je počinio strašne i teške i nepopravljive stvari. Da je otišao kuda nikada nije mislio da ide, da se bacio strmoglavce s neke takve visine da, evo, još uvek pada i da od toga gubi dah i svest, osećajući samo jedno: nepodnosiv bol i kajanje zbog toga (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 89).

Njegova svest je zamračena, on zna da je pogrešio kad je, sateran u ćošak, izručio Postružniku u lice i što je mislio i što nije, iz nadljudskog inata. Ne pristajući na protivnikova pravila igre, na zidu ispisuje sopstvene uvide u šiframa, jedne preko drugih, poput palimpsesta. Ti su zapisi potvrda njegovog postojanja, vere *da možda u tom i jeste život, da se čovek nosi celog veka sa Sotonom, da gubi u toj igri za celo vreme, i da se tako gubeći spasava* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 92).

Galusovo nepristajanje na ogrezlost u tamu i hladnoću zatvora budi u njemu bunt, potrebu da se odbrani od zla, nazove stvari onakvima kakve zaista jesu, pobije Postružnikove alogične tvrdnje:

A za nas ti ne brini! Pa i kad nas sutra obese, šta ćeš ti biti bolji? Ti ćeš i dalje njuškati za devojkicama, brljati po računima, boriti se protiv matematike, protiv očigledne istine i zdrave pameti, i nećeš nikad postići da dva puta dva ne bude četiri i da se za silovanje i falsifikat ne ide na robiju. Istrunućeš...

– Da ima reda i pravde, ti bi već bio obešen, bez istrage i suda. Na licu ti piše osuda (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 94).

Mladić se ne identifikuje sa zločinima koje mu pripisuju, pošto je nevin. I sam svestan činjenice da je isprovociran, kako je govorio i isticao se onda kada je trebalo ćutati ili se zavući u mišju rupu. On nije praktičan čovek poput svoga oponenta, već nesrećna duša zatočena u telu iz kojeg nije bilo moguće iskočiti. Njegove misli kreću se putem istine, od spajanja opozitnih svetova do uviđanja da nije moguće pomiriti dve krajnosti.

Uvođenje Bahmana kao jednog od junaka odeljka POSTRUŽNIKOVO CARSTVO dodatno problematizuje problem zla. Tvorac teorije koja je pacovu životni moto, misao koja opravdava sve njegove grehe, izvršio je samoubistvo u trenutku kad je shvatio svoj strašan propust. U svetu izopačenosti nije moguće da sve bude dopušteno, a svaka utopija završava se samouništenjem, pošto stvari sa papira ne funkcionišu onako kako su originalno zamišljene, jer se prilikom primene u praksi otrgnu kontroli.

Prijateljstvo između Bahmana i Postružnika potvrđuje piščevu tezu da svet naporedo oblikuju i božansko i đavolje načelo koje u zatvoru nije lako međusobno razlikovati, pri čemu je sunce (i ono prirodno i ono metafizičko, unutrašnje) neophodno da bi se ta dva u biti oprečna principa nekako diferencirala kad se izmešaju.

Iako je u Andrićevom delu osećaj za pravdu posebno naglašen i ispoljen kroz opozitne likove: Toma Galus – Franc Postružnik, odnosno pojmove: sunce – senka, svetlost – tama, toplota – hladnoća, dobro – zlo, nevin – krivac, mešanje oprečnih vrednosti, njihova koegzistencija navodi nas da uključimo kratak osvrt na pojam *coincidentia oppositorum*. O njemu piše Mirča Elijade razmatrajući Geteovog FAUSTA u kome je Bog gotovo naklonjen Mefistofelesu i obrnuto (Elijade 1996: 57).

Jedinstvo suprotnosti podrazumeva sećanje na prvobitni totalitet sveta koji je kreiran upravo razdvajanjem. U kontekstu mitova o kosmogoniji božansko i đavolje načelo egzistirali su pre uspostavljanja vremena i prostora. S obzirom na to da je čovekov um ograničen ovim kategorijama, nemoguće mu je da pojmi njihova prožimanja. Folklorna tradicija širom sveta prepoznaje dvostrukost tvorca, njegovu dnevnu i noćnu stranu. Sve ovo daje rezultat podvojenosti ljudskog bića koje logički poima svet, ali se podsvesno seća prvobitnog stanja, te izražava „žaljenje za paradoksalnim stanjem u kojem suprotnosti postoje bez sukobljavanja i gde mnoštvo predstavlja aspekte jednog misterioznog Jedinstva“ (Elijade 1996: 90).

Po sličnom principu funkcioniše i pojam androgina koji podrazumeva dvoipolno biće kao apsolutno jedinstvo. U Andrićevo delu njegov refleks je pojava Jelene kao mladićevog nastavka, njegove seni. Ukoliko rekonstruisan roman NA SUNČANOJ STRANI čitamo u tom kontekstu, primetićemo da on zapravo počiva na problematizaciji prvobitnog jedinstva i stvaranja sveta razdvajanjem, odnosno ljudskom shvatanju njihovih refleksa u svakodnevnom životu.

Stoga se Postružnik poistovećuje s nečistim silama, on dela uveče, kada je lakše obmanuti poštenog čoveka i sakriti loše namere. Ono što Fraju uliva nesigurnost Postružniku nudi šansu da se aktivira. Sumrak je tačka na vremenskoj ravni koja razdeljuje dnevni od noćnog perioda i predstavlja trenutak u kom se razbuđuju demoni. Za čoveka je ipak neophodno da definiše svet koji ga okružuje opozitnim oznakama, kako bi sačuvao psihičko zdravlje, što kroz lik Tome Galusa Andrić maestralno prikazuje.

Išao je brže, kao da želi da izađe iz mraka. Na jednoj raskrsnici, iza ograde od živice, gotovo se sudari sa Postružnikom koji je stojao pored puta i jedva se izdvajao od mračnog žbuna (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 166).

On, dakle, izvire iz tame, s njom je stopljen i izjednačen sa sablasnim ambijentom. Gluvo doba jedini je razlog negativčeve sigurnosti, uspeha u uzimanju Ireninih pisama koje će iskoristiti u najgore svrhe i izazvati niz samoubistava. On dela pod veštačkim osvetljenjem, kad zađe sunce i vreme postane

pogodno za obavljanje nečastivog posla. Njegov je smisao života da pomrsi tuđe račune, preokrene tok stvari u sopstvenu korist ne birajući sredstva koja će koristiti da bi došao do željenog cilja, ne vodeći računa o potencijalnim žrtvama.

Postružnik je sedeo pored lampe, pognut i zadubljen u posao. Sastavljao je komadiće pocepanih pisama i lepio ih na poleđini šušlavom, providnom hartijom. [...] Sve mu je polazilo za rukom, fantastično i neverovatno lako (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 170).

Pored specifičnog vremenskog aspekta za pacova se vezuje i međuprostor karakterističan za nečastive sile s drugog sveta a to je raskršće, gde su se prema narodnim verovanjima aktivirala demonska bića: „đavoli, veštice, karakondžule, vampiri, prikojase i vile“ (Kulišić/Petrović/Pantelić 1970: 256). Pored toga, on je odvojen ogradom čime se naznačava njegova onostranost.

Izlazak iz ćelije u kojoj je bio zatočen sa Postružnikom mladić doživljava kao spasenje, napuštanje pakla, posebno u trenutku kad vidi svetlost dana. *A kad se dohvati drugog sprata i ugleda po zidovima jesenje sunce, kao najraskošniji ćilim i zlatnu kapiju, poče da trči uz poslednje basamake* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 103).

Da su toplina i svetlost zraka jedino mladićevo oružje u borbi s negativnim principom, potvrđuju i sledeći redovi:

Tešio se slabim odbleskom nevidljivog sunca, koji je posle podne padao u ćeliju. To bi trajalo kratko, ali za to vreme on bi stajao zanesen i, pevajući jedva čujno, posmatrao na svojim rukama taj bleđi, posredni odsjaj izgubljenog sunca, pretakao ga s dlanom na dlan kao nevidljivu, dragocenu tečnost i čaroliju pomoću koje je stvarao zlatan, neprelazan zid između sebe i Postružnika i Postružnikovog sveta (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 104).

Kad Galusa premeste u ćeliju broj 115, što se nalazila na sunčanoj strani, za njega započinje *prava orgija svetlosti* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 104) kojom se on neprekidno napaja i čuva rezerve za mračne trenutke. Pogled mu je usmeren na zvona, predmet čiji se zvuk poistovećuje sa svetlošću, jer je njegova namena da opomene, pozove na uzburku. Ono ga podseća na lik iz prošlosti, Alisu Kartanen koja je pisala doktorsku disertaciju na temu Istorija zvona, od njihovog postanka i u svima zemljama sveta (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 106).

Važno je naglasiti kako je motiv zvona u ovom delu unekoliko paralelan motivu sunca, a vezuje se za Firencu, grad svetlosti i umetnosti. *U njegovim navlaženim očima, to zvono sa kapije počinje da se topi i tanji i pretvara u maglu, a iz te magle sve jače prosijava sunce, i u njegovom sjaju lepo se opet vidi popločan trg pred manastirom Svetog Marka u Firenci* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 108).

Finkinja je duhovni vodič Galusu, ona mu skreće pažnju na to da

Stvari po sebi [...] nisu svete ni proklete. Sve zavisi od upotrebe, dok upotreba zavisi od ljudi (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 110).

Određeni predmet može da ima dvojaku upotrebu, pri čemu je čovek mera svih stvari, on je taj koji mu određuje funkciju, upravljajući svojim izumima i usmeravajući ih ka humanosti ili pak animalnosti. Čuvanje artefakata od zaborava pod naletom rušiteljskog nagona oličan je u priči o zakopavanju i ponovnom iskopavanju višegradskog zvona koje je ostalo jednako nakon godina provedenih pod zemljom.

Alisa je jedna od tri žene koje su privlačile Galusa. Uz Jelenu i Evu (što su gotovo izmaštane) ona uspeva da skrene pažnju na sebe kao realno biće od krvi i mesa.

Već posle prvih dana poznanstva ona mu je potpuno zasenila svet, stojeći pred njim kao jedina žena i jedini cilj. [...] A minut-dva docnije, on je opet tonuo svojim pogledom u njene sjajne oči, koje su mu davale više nego što je on mogao da obuhvati i podnese. [...]

Nije mu lako bilo, tako mladom, željnom i neiskusnom, dizati se neprestano i padati na toj vrtoglavoj ljuljašci između previsoke slasti i predubokog razočarenja (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 113).

Zvono je motiv što se odnosi na auditivne efekte koji odgovaraju onim vizuelnim, oličanim u motivu svetlosti. U nastupanju tame sva mladićeva pažnja usmerena je na predmet što sjaji umesto sunca u svojoj veličini i tihovanju uz uvek prisutnu mogućnost za proizvođenje glasnog zvuka, ukoliko ga pokrene ljudska ruka ili snažan vetar. Time glavni junak sabira svu istoriju čovečanstva koja obuhvata i svetle i tamne trenutke prošlosti.

Naklonost prema Alisi platonska je kao sve Galusove ljubavi, ona izvire iz sveta zakopanih uspomena, nedosežna poput slobode. *Idu, idu, ali se ne mogu dozvati ni sporazumeti, i neće se nikad sastati, jer je ona na nekoj svetloj a on na tamnoj strani života* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 116). Prozračna je poput Euridike iz grčkog mita, zatim Jelene i Eve iz nedovršenog piščevog romana, njihova je najava, *jer izbledeće i ona, kao priviđenje koje se hranilo suncem i maštom* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 117).

Da je zvono paralelno suncu, potvrđuje i njegova izobličenosť s dolaskom jeseni kad je ono *od vlage i oblačnog dana dobilo mrku boju i sumoran izgled* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 117). Njegov odjek odrediće Galusovu sudbinu, pokretanje zvona ostaviće prejak utisak na zatvorenika, on će pasti i biti odveden iz tamnice kao bolesnik. Slošilo mu se usled zvuka jakog intenziteta. *Izgledalo je da su se svi elementi čovekovog sveta, jedan za drugim, rafalno pretvarali u zvuk, i odmah, sudarajući se i lomeći, kretali na svoj gromki put po vasioni* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 119). Nakon svega toga nije moguće nastaviti sa životom.

Svet je ostao nem. Isceđen je iz njega i poslednji ton (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 119).

Prilikom saslušanja Toma Galus ne može da se sabere, u tome ga ometa jaka svetlost *od koje su mu ne samo oči treptale nego se i mišići na licu stezali i poigravali* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 124). Ljudi i predmeti oko njega gube svo-

je obličje i značaj, a mladić oseća kako *gubi granice, rastaće [se] u prostoru* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 124).

Kada je glavnom junaku oduzeta sloboda, njega i dalje vodi sunce, unutrašnje videlo i merilo svih stvari. Hladnoću i tamu odgoni mišlju o Jeleni, solarnom biću čije se ime etimološki dovodi u vezu sa svetlošću. Redovi posvećeni Galusovom usudu „govore o nadvladavanju uzničke psihoze zanosom“ (Vidan 1981: 185). Njegova opsesija kulminira kada sunce dobije obličje ženskog tela.

Važno je naglasiti da je motiv svetlosti u Andrićevom stvaralaštvu estetička kategorija, koju Miloslav Šutić svrstava u strukturni, vizuelni estetski doživljaj (Šutić 2007: 118–119). U romanu NA SUNČANOJ STRANI on ima i svoju auditivnu varijantu oličenu u zvonu. Oba motiva javljaju se u vezi sa ženskim likovima, Jelenom i Alisom, pri čemu reminiscencije na njih ispunjavaju tamničke dane, čine ih smislenim. Ovde ćemo se zadržati na motivu sjaja koji se, svakaako, poima kao nešto netelesno, što ljubavi prema Jeleni daje platonski obris. „Svetlost, koja prati pojavu ’prividenja’, ima svoju izvornu, prirodnu dimenziju, ali su u njoj nagovešteni i elementi solarne mitologije“ (Šutić 2007: 137).

Ovom temom posebno se bavila Aleksandra Popin tumačeći celokupan triptih JELENA, ŽENA KOJE NEMA za koji smatra da je „sazdan na temeljima arhetipske imaginacije“ (Popin 2012: 498). Oslanjajući se na istraživanja Petra Džadžića, ona Jelenin lik dovodi u vezu sa solarnim kultom i ženskim demonima slovenske mitologije. Etimologija njenog imena i prozračna pojava upućuju na vezu sa suncem za čije je kretanje i vezana. Njoj je bliska i pojava Eve, žene s krletkom, uz koju zajedno predstavlja izmaštano biće svetlosti što je neka vrsta odbleska, odnosno podsećanja na slovenska božanstva ljubavi i plodnosti, Ljelju i Ladu.

Jelena je, dakle, solarno biće što se junaku prikazuje

isključivo u vremenu od kraja aprila do početka novembra. [...] I to kako sunce raste, tako njena javljanja bivaju češća i življa (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 131).

Ona istovremeno u sebi nosi i demonološku oznaku, ona je poput vile koja nastanjuje senovite predele kao *žena i avet* (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 131). Interesantna je i činjenica da se Jelena mladiću priviđa kad se i sam nalazi u svojevrsnom međuprostoru, dok se vraća s puta, ona izvire među koferima, pri čemu je njena onostrana priroda očigledna.

Da svet ima svoju svetlu i tamnu stranu, lice i naličje koji naporedo egzistiraju, potencira se u JELENI, ŽENI KOJE NEMA gde junakinja što je okarakterisana kao biće sunca, pored prozračnosti i sjaja od kojih je satkana, poseduje „i svoju antitezu, svoju manihejsku tamnu stranu, koja se javljala obično noću, u nesanicima i samoći, unoseći užas, jezu i strah u pesnikovu dušu“ (Palavestra 1981: 52).

Ovde se aktivira intertekstualna veza s grčkim mitom o Orfeju i Euridici koji zapravo predstavlja priču o gubitku inspiracije i životvornog načela. Umetnikovo okretanje ka seni, smrti, podrazumeva odricanje od sunca, odnosno istine za kojom kao pesnik traga. Galus će do kraja ostati veran suncu, mada će u tamničkom mraku proći kroz niz iskušenja.

Pored toga, izdvojili bismo i starogrčki filozofski mit o stvaranju sveta prema kojem se bog

pojavo iznenada iz Haosa, odvojio zemlju od nebesa, vodu od zemlje, i gornji vazduh od donjeg. Pošto je razdvojio ove elemente, uspostavio je među njima poredak koji vlada do danas. [...] On je, takođe, nastanio vode ribama, zemlju životinjama, a nebo Suncem, Mesecom i planetama, kojih je bilo pet. Na kraju je napravio čoveka – koji jedini od svih živih bića podiže lice nebu i posmatra Sunce, Mesec i zvezde (Grevs 2008: 56).

Čovekova *differentia specifica*, osnovna karakteristika što ga odvaja od ostalih vrsta jeste ustremljenost ka gornjem svetu, beskraju, pri čemu se Sunce izdvaja kao jedna od najznačajnijih pojava u kosmosu. Usmerenost ka svetlosti pokazuje da Galusa pokreće pozitivno načelo, ljudskost, želja za otkrivanjem istine za kojom se traga u prirodi.

Oni što ne prihvataju ovu teoriju smatraju da je ljudski rod stvorio Prometej (v. Grevs 2008: 35). Titan koji je spasio čovečanstvo od Zeusa prosvetlio ga podarivši mu vatru (v. Grevs 2008: 132–133), osuđen je da mu ptica grabljivica iznova i iznova kljuca džigericu (v. Grevs 2008: 442). Ovde se aktivira sveza svetlosti i kazne, odnosno žrtve, prisutna i u rekonstruisanom Andrićevom romanu *NA SUNČANOJ STRANI*, gde je junakova zažarenost uzrok hapšenja, što potvrđuju naredni redovi: *Jer on je još jednako nosio u krvi i na koži oganj kojim se ispunio za onih petnaest dana provedenih u Adenu* (*NA SUNČANOJ STRANI* 2017: 32).

Mit o Dedalu i Ikaru takođe tematizuje ljudsku težnju ka doseganju večnosti, pri čemu se mlađi letač, opijen suncem, previše približava istini, te biva spržen (v. Grevs 2008: 278). Galus mu je paralelan, pošto se njegova opčinjenost svetlošću i toplotom završava usklikom u trenutku kada treba ćutati i skloniti se sa dnevnog videla.

Heliotropijom glavnog junaka Andrićevog napuštenog romana uspostavlja se intertekstualna veza s pomenutim grčkim mitovima pri čemu njegovo zatočeništvo bez istinske krivice odgovara okovanom Prometeju, a zanesenost suncem (posebno tokom boravka na vrelom kontinentu neposredno pre hapšenja i boravka u zatvoru) Ikarovom neuspešnom letu, dok prisustvo Jelene aktivira paralelu s Euridikom, umetnikovom senkom za kojom se ne bi trebalo osvrutati u trenucima kad se s ambivalentnim bićem, nekadašnjom muzom, realizuje i destruktivno načelo.

Kada već govorimo o mitološkom podekstu rekonstruisanog romana, trebalo bi napomenuti da se za izvorštem simbolike svetlosti može tragati u SVETOM

PISMU, pre svega u POSTANJU, gde Bog najpre stvara dan i noć, čime započinje kreiranje kosmosa iz prvobitnog haosa (v. Biblija 1994: 1), a potom i u jevanđeoskoj pripovesti o Svetom Petru, u vezi s motivom pevcu utkanog u značenje prezimena glavnog junaka. Žaneta Đukić Perišić ukazuje i na petla koji prera- no kukuriče (poput Galusa koji kliče baš kad ne treba) i zato strada (v. Đukić Perišić 1992: 77).

Nakon kratkog osvrta na mitološki i biblijski podtekst dela, na samom kraju nam ostaje da naglasimo kako svetlost prevashodno simboliše slobodu, dok njeno odsustvo podrazumeva zatočeništvo. To je očigledno i u samoj etimologiji reči *tamnica*, u čijem se korenu nalazi reč sa značenjem mraka, te asocira na prostor do kojeg sunce ne dopire, kao da se radi o podzemlju, čak paklu. Susret sa čičom iz ugla a kasnije i s Postružnikom svojevrsno je iskušenje za Galusa što odmerava snage s đavoljim izaslanikom.

Sunce se manifestuje u dva vida: kao svetlost i kao toplota, pri čemu njegovo odsustvo podrazumeva tamu, odnosno hladnoću. Njegovo kretanje prati se u realnom svetu, na osnovu toga se u zatvoru i meri vreme. Međutim, čini se da unutrašnji, metafizički zraci ovom motivu istovremeno podaruju estetičko i etičko obeležje, pri čemu je ono merilo svih stvari, određuje pozitivno i negativno načelo, razdeljuje pojmove na dobre i loše ne dopuštajući izjednačavanje svih zatvorenika.

Povodom preplitanja svetlosti i tame, dobra i zla Andrić u svom napuštenom romanu zaključuje:

I što je najčudnije i što najviše zbunjuje je, to da ta dva sveta nisu odvojeni, ni jedan pored drugog ni jedan iznad drugog, nego se poklapaju potpuno, i protivno fizičkim zakonima zapremaju isti prostor; pozajmljuju jedan od drugoga sredstva i izraze, samo se služe njima u oprečne svrhe. Ti svetovi se ne sudaraju uvek i ne bore neprestano, ali su u borbi neumoljivi i nepopustljivi, jer se ne biju zbog toga što hoće nego što moraju (NA SUNČANOJ STRANI 2017: 65).

U delu NA SUNČANOJ STRANI aktivira se poimanje čoveka kao dvopolnog bića u smislu njegove usmerenosti na dve strane, ka erosu i tanatosu, odnosno ras-trgnutosti između dobra i zla. Da li će prevladati svetla ili tamna strana u nje-mu, zavisi od delanja, te odnosa između duševnog i telesnog. Prepustiti se strastima ovozemaljskog života jeste poklon đavolu, preuzimanje rušiteljskih nago-na, što je pretočeno u lik Franca Postružnika s poremećenom percepcijom i izo-pačenom logikom. S druge strane, prevazići sopstvenu fiziologiju, nadvladati strahove unutrašnjom svetlošću, emisijom toplotnih zrakova koji greju indivi-duu u užasnom tamničkom prostoru svakako podrazumeva oslikavanje živo-tvornog načela koncentrisanog oko glavnog junaka.

Pisac nam, dakle, prikazuje dve strane života simbolički pretočene u sunce i senku, pri čemu je Toma Galus nosilac umetničkog sagledavanja kosmosa, pošto se svojom duhovnošću bori sa zlim duhovima, rekreirajući stvarnost sopstvenim mislima, sve dok ona ne postane sasvim neizdrživa, a Sotona pred-

stavnik destruktivne moći koja kvari ovozemaljski svet na sitno, spletkarenjima. Njegova pobjeda nije moguća, pošto do potpunog izvrtanja vrednosti, preokretanja realnog stanja stvari neće doći sve dok se naizmenično smenjuju dan i noć.

Osvrt na biblijski i mitološki podtekst Andrićevog rekonstruisanog romana potvrđuje tezu da je ovo delo pišćev odgovor na čovekovu borbu s višim silama koje jesu dvostruke (podrazumevaju i pozitivno i negativno načelo). Ljudska tragedija koncentrisana je oko pojma *coincidentia oppositorum*, u čijim okvirima on ne može funkcionisati a da ne dođe do samouništenja, bilo da se radi o Galusovom odnosu prema Postružniku, bilo da je reč o njegovoj potrebi za Jelednom (pa i Evom, odnosno Alisom) koje bi ga učinile kompletnim kada ne bi bile nedosežne.

Izvori

Biblija 1994: *Biblija*. Preveo Lujo Bakotić. Novi Sad.

NA SUNČANOJ STRANI 2017: Andrić, Ivo. *Na sunčanoj strani*. Novi Sad.

Citirana literatura

Bovan 2000: Bovan, Vladimir. *Obredne narodne pesme. Studentski zapisi srpskih narodnih umotvorina na Kosovu i Metohiji*. Priština – Banja Luka.

Delić 2012: Delić, Jovan. *Otrovni zadržak donjeg svijeta tame: o simbolici zmije i pacova u prozi Ive Andrića*. In: Detelić, Mirjana; Delić, Lidija (ur.). *Guje i jakrepi: književnost i kultura*. Beograd. S. 323–334.

Đukić Perišić 1992: Đukić Perišić, Žaneta. *Kavaljer svetog duha*. Beograd.

Đukić Perišić 2012: Đukić Perišić, Žaneta. *Pisac i priča: Stvaralačka biografija Ive Andrića*. Novi Sad.

Elijade 1996: Elijade, Mirča. *Mefistofeles i Androgin*. Čačak.

Grevs 2008: Grevs, Robert. *Grčki mitovi*. Beograd.

Kulišić/Petrović/Pantelić 1970: Kulišić, Š; Petrović, P. Ž; Pantelić, N. *Srpski mitološki rečnik*. Beograd.

Novaković 1973: Novaković, Boško. *Toma Galus u Andrićevom delu*. In: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Novi Sad. God. 16, br. 1. S. 245–253.

Palavestra 1981: Palavestra, Predrag. *Elementi poetske fantastike u Andrićevom realizmu*. In: Nedeljković, Dragan (ur.). *Delo Ive Andrića u kontekstu evropske književnosti i kulture*. Beograd. S. 27–55.

- Pantić 1999: Pantić, Mihajlo. Dva lica istog. In: Vučković, Radovan (ur.). *Zbornik o Andriću*. Beograd. S. 304–315.
- Petrović 2015: Petrović, Danijela. Žena koje nema – roman NA SUNČANOJ STRANI Ive Andrića. In: Žunić, Dragan; Stamenković, Sava; Mladenović, Jelena (ur.). *Žene, rat, umetnost*. Niš. S. 125–140.
- Popin 2012: Popin, Aleksandra. Elementi solarnog kulta i verovanja u ženske demone u triptihu JELENA, ŽENA KOJE NEMA. In: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane: Ivo Andrić u srpskoj i evropskoj književnosti*. Beograd. S. 497–506.
- Šutić 2007: Šutić, Miloslav. *Zlatno jagnje*. Beograd.
- Vidan 1981: Vidan, Ivo. Andrićevi zatvori. In: Nedeljković, Dragan (ur.). *Delo Ive Andrića u kontekstu evropske književnosti i kulture*. Beograd. S. 181–195.
- Vučković 2009: Vučković, Radovan. Andrićevi nedovršeni romani NA SUNČANOJ STRANI i OMER-PAŠA LATAS. In: Vučković, Radovan. *Paralele i ukrštanja*. Novi Sad. S. 20–41.

Nataša Drakulić (Novi Sad)

**Lightning and dark as two ends of existence
in Andrić's unfinished novel ON THE SUNNY SIDE**

This paper embarks with an assumption that the motifs of lightning and dark in Andrić's novel ON THE SUNNY SIDE are correspondent with the change of the day and night in its natural and metaphysical aspects. As two differed values in aesthetic and ethic sense, they are symbols of construction and destruction. Having in mind the different explanations of cosmos creation from primarily chaos in mythology and the HOLY BIBLE, our attention is focused to the writer's attempt to present the sense of existence in this world where at the same time exist the divine and the devil's principle and in the context of philosophical study about coincidentia oppositorum. By that, the sun and its absence are observed as a complex motif in pessimistic view of human existence in prison.

Nataša Drakulić
natdrakulic@gmail.com
Novi Sad

